

Regionális és egységes nemzettudat

A legutóbbi időkben a határon túli és az anyaországi magyar irodalom integrációjának felgyorsulása tovább tart; a szellemi értelemben egységesülő egyetemes nemzeti kultúra folyamatai feloldják a szétszórásból következő elzáródások merevségét. A kapcsolattartás természetes lehetőségeinek felszabadulása a különféle művészi irányzatoknak, törekvéseknek az egyes régióktól független, határokon átívelő eszmei elvi szerveződését, valamint a gyakorlati – például a publikációs (könyvkiadási, folyóirat-szerkesztési stb.) – együttműködés változatos formáinak megteremtését eredményezi. Mindazonáltal fennmaradnak a szomszédos országokban élő magyarság (az elszakított nemzetrészek) millióinak léthelyzeti adottságai (a kisebbségiség alapvetően méltatlan politikai-társadalmi körülményei), illetve a közösségi identitásörzés, a kollektív autonómia szükségletének emberjogi és erkölcsi evidenciái. Továbbra is érvényesülnek a sajtószertű regionális (táji-természeti, szülőföldi, történelmi, etnikai, folklorisztikus, vallási stb.) értékanyagok, a nyelvi-kulturális örökség meghatározó tényezői, valamint a kisebbségi nemzeti közösségek igényei a mindezt fenntartani és ápolni-építeni kívánó anyanyelvi művelődési intézmények működtetésére. A fenyegető veszélyek közegében folytonosan problematikusnak tekinthető (mert annak bizonyuló) megmaradás érzelmi-lelki és eszmei összetevői, az „ahogy lehet” sorsküzdelsei és a „sajátosság méltóságának” tudattartalmai így egyszerre mutatkozhatnak az elemi és demokratikus szabadságkövetelés közvetlen közéletiségében, és művészeti alkotások, irodalmi művek élmény- és jelentésvilágának áttételes nyelvi-esztétikai közegében, hangulati és gondolati övezeteiben. Az emberi létezés egyetemes sorsreflexiói tehát magukba szervesíthetik mind a konkrét gondtapasztalat, mind az attól elvonatkoztatató létértelmezés szellemi vetületeit.

Az össznemzeti integráció és szellemi korlát nélküli tehát mindenképpen örvendetes szabadságkiterjedésként értékelhető. De a szabadságjogok érvényesülése addig már nem jut, hogy a határon túli magyar nemzeti, kisebbségi közösségek elvi alapjait, a teljes körű kollektív

önrendelkezés, önkormányzás, az identitáskifejező gyakorlati autonómia feltétlenségét is biztosítaná. A minden értelemben vett, jogi-politikai teljességgel értelmezhető szabadság garanciáit és valóságosságát a magyarság egészének továbbra is nélkülöznie kell. A sajtószabadság nem egyenlő az önrendelkezéssel; Sütő András megfogalmazásában: „semmit sem kaptunk a megígért jogokból, csak a lehetőségét annak, hogy a megígért jogokért a sajtóban harcoljunk”.

Az egyetemes magyar kulturális integráció, szerves egységesülés mindazonáltal elősegíti, sőt biztosítja az egységes magyar nemzet és identitástudat önreflexiójának a fenntartását. A megmaradás és a történelmi emlékezet kölcsönös támaszai egymásnak. Az erkölcsi, lelki és önismereti nemzeteszemély és nemzetegység az egész magyarság közösségi azonosságát és összetartozását tételezi; **Makkai Sándor** régi megállapításai szerint is az egymástól országhatárokkal elvágtatott nemzetestrészek nem szabad, hogy a magyar lélek szétesését jelenítsék meg, s „külön-külön elégtelen, félszeg, egymásra nézve is idegenül vegetáló, halódó szellemi torzok siralmas törpecsaládjává” silányodjanak; „**nem nyugodhatunk abba bele soha, hogy az összetört nagy tükör üvegcserepei más napot sugározzanak vissza, s hogy a nemzet Géniuszának arcát akármelyik is torzképben tükrözze. Minden nehézség dacára, innen és túl, azon kell fáradozunk, hogy szellemi egységünk épen maradjon, s ha új vonások tűnnek fel benne, az ne idegenséget és elszakadást, hanem gazdagodást jelentsen mindenik rész számára**”. A „haza a magasban” illyési eszméje, ideálképzete azonban igazán csak az egyes részek, területek, táji-kulturális régiók, eszményközösségi jellegkörök minőségi összeépülésével és emelkedésével, a „genius loci” sokféleségének megnemesítő és együttes (ön)tudatosításával érvényesülhet. A „mozaik-nemzet” egységes működésében az összeszövődések nem vezethetnek sajátos és hagyományos szellemi értékdimenziók feloldódásához, elmosódásához, megsemmisüléséhez. A sajátos regionális tradíciók,

színek, karakterjegyek nem fakulhatnak meg, nem sorvadhatnak el – nem válhatnak uralkodó, így homogenizáló és uniformizáló ízlésirányok áldozatává. Távlatos az lehet, ha az egyedi, különleges többlettartalmak megfelelő ön- és közmegebecsüléssel járulhatnak hozzá a közös kincshez, a szellemi örökség egészéhez. Ha az integrációban az átvétel és a hozzáadás kiegészíti és megerősíti egymást: az általános és az általánosan szükségletkielégítő kínálat mindenütt jelen van, a pótolhatatlan és a lokális pedig nem vész el. A természetellenes zártság feloldódik, a közforgalom folyamánként nem kell mindenütt mindent külön, adottságok nélkül is létrehozni, a jellemzőt és a jellegzetest viszont érdemes önfeladás nélkül életben tartani és ápolni. Nemigen szükséges doktriner globalizációs elvárások szerint mindenütt ugyanazt és ugyanúgy létrehozni vagy kiszolgálni, mert ami tájidegen, ma már az is hozzáférhető, s inkább a sajátosságok védelme a fontosabb. Egy kárpátaljai író (Balla D. Károly) például számon kéri: „nem olvastam még egyetlen Kárpátalján született magyar kalandregényt, krimi vagy sci-fit sem”. Holott a hiányzó ilyesfélék a mai Kárpát-medencei vagy összmagyar kulturális integráció segítségével nagyjából mindenütt elérhetők – viszont vétek lenne akár bagatellizálni is például a csak Kárpátaljára jellemző regionális néprajzi, folklorisztikus örökség (mondjuk a Rákóczihoz köthető történelmi monda-, balladakincs) akár poétikai-atmoszferikus inspiráló jelentőségét. *Interpretáció és integráció* című remek könyvében a felvidéki **Alabán Ferenc** megvilágosító fejtegetésekkel igazolja a differenciált helyi értékek árnyalatosságainak a jelentőségét. „Az esztétikai, irodalmi, erkölcsi egyediségek, sajátosságok és különlegességek akkor lehetnek távlatosak, ha többlettartalomként – értéként kapcsolódnak a magyar szellemi örökség egészéhez, ha nem elvárásoknak eleget téve adják fel önbecsülésüket és változnak át külső ízlések és esztétikai elképzelések szerint” – írja. **A lokális és a globális értékrend szervesen kötődik így egymáshoz, egymást áthatva lélegzik. A regionális, a nemzeti, az univerzális pedig nem korlátozó, hanem finoman összetett, kiteljesítő feltételei egymásnak; „az univerzum felé csak kesztyűs kézzel nyúlhatunk ki, s ez a kesztyű a nemzetünk”** („One can only reach out to the universe with a gloved hand – that glove is one's nation”) – ahogy a nagy ír költő, a Nobel-díjas W. B. Yeats megfogalmazta. (Ezért is mondhatjuk Illyés nyomán, hogy nemcsak az a provincializmus, ha Párizsban úgy viselkedünk, mintha Bugacon lennénk, hanem az is, ha Bugacon úgy, mint Párizsban.)

A lényegi választó- vagy törésvonal így tehát nem kicsiség és nagyság, lokális és univerzális között húzódik, mert ezek organikusan összeépülhetnek. A konfliktust az jelenti, ha bizonyos befolyásos társadalmi (politikai, közvéleményformáló) csoportok eleve ostoba érték-, sőt emberellenességet tanúsítanak. Nemzeti averziót, Fekete Gyula szavával: nemzetundort. Akiknek a legapróbb falu regionális értéktulajdonságai, népi kultúrája vagy népművészete éppoly ellenszenves és lekezelendő, mint a nagyvilágban szétszóródott magyarság globális önszerveződése. Akiknek sem helyi, sem egyetemes lelki-erkölcsi értékek nem számítanak. Akik az összes keresztény kívánatos kiirtásáról vihorászhatnak büntetlenül a médiában. Akik ugyanazzal a tarka nemzetközi internet-szeméttel tölthetnek meg országnyi napisajtót, uralmi helyzetben lévén minden vidéki nagyvárosban is, s ügyet sem vetve mondjuk az ott zajló színvonalas kulturális eseményekre. **Az undorító provincializmus nem más, mint 2004. december 5. csúfos „fekete adventjének” bekövetkezése: a nagyvilágban eddig ismeretlen fajta nemzet- és emberárulás. A mostohaanyaország – a „banyaország” (Ferenczes István, Tompa Gábor), a „bér(anya)ország” (B. Foky István) – szégyenteljes viselkedése nemzettestvéreivel, a kisebbségi magyarokkal szemben.** Amiből kiderült, hogy az autentikus magyar szellem Magyarországon is kisebbségben – magyarországi magyar kisebbségben – vergődik. S féltő, hogy egy lehetséges, virtuális Kárpát-hazai összefogás keretében is csak „kisebbségből kisebbségbe” kerülnének az erdélyi, felvidéki, délvidéki, kárpátaljai magyarok, ahogy azt Németh László az 1940-es visszacsatolások idején is fájalta.

Az alapkérdés, a legfőbb tét tehát: a megmaradás. Régiókban és nemzetben egyaránt. Mert „a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára” – ahogyan **Ady** leszögezte **Vallomás a patriotizmusról** című cikkében. Ezért szörnyű, ha (ugyancsak Adyval szólva) a „Templomot” (a magyar önazonosság és összetartozás, a lelki és morális nemzetegység szentségét) mégse építjük föl: „népét Hadúr is szétszórja”, s „fölolvaszt a világ kohója”. „Tetveinktől ellepetten, elgyengülve várjuk, hogy mit kezd velünk a más népek sorsa. Valamelyik nagy nép gyarmatbirtokába olvadunk be? Szomszédaink darabolnak fel, hogy egységüket védjék? Vagy egy internacionalista néptestvériségnek leszünk osztályjaink? Mindegy (...) elveszünk, mert elvesztettük magunkat” – fejezi be **Ady** (*A szétszóródás előtt*) idézésével *Debreceni kátéját* Németh László is. S az ő

születésének nyolcvanadik évfordulójára írott versében (*Üdvösség vagy halál*) pedig Illyés Gyula (vagylagos képletében, szintén Ady kapcsán, s legalább esélyként) mégis-hitre és reményre buzdít: „Vagy fölépítjük mi is azt a Templomot, / vagy népét Hadúr is szétszórja”. Érdekes, hogy Kányádi Sándor viszont azt vallja, hogy ez a templom tulajdonképpen már felépült: mert nem más az, mint a magyar költészet sok évszázados csarnoka.

A megmaradás záloga a helytállás. Általános érvényű **Sütő András** költői szépségű és igazságú tézise is mint Erdély „tizenegyedik parancsolata”: „**itt maradni kell akkor is, hogyha nem lehet**”. Rejtélyes szülőföldi, nemzeti hűség ez: olyan nem-rationális sorsparadoxon, amely egy egyszerű „A nem egyenlő B-vel” formállogika, általában a nyugati típusú gondolkodásmód számára nehezen felfogható és értelmezhető. Vagy lehet maradni, vagy nem. Hogyan lehetséges ez a logikán túli, a talán a kantianus „kell és van” közötti különbségtételt is felülhaladó transzcendentális imperatívusz? Mi ez a látszólag illogikus, megfejtethetetlen paradoxon, dilemma vagy apória? Milyen különös magyar titok és misztérium ez? A *kisebbségi élet ajándékairól* értekező **László Dezső** szerint a „világon – ha sok országba van is szétszakítva és széjjelszórva – csak egy magyarság létezik. Van egy emberfajta, amelyiknek millió és millió egyedét valami megfoghatatlan hatalom arra kényszeríti, hogy akkor is magyarnak vallja magát, ha abból kára származik.” **Csoóri Sándor** megállapításában szintén: „**magyar az, aki az érdekei ellen is magyar akar maradni**”. Hol van ez a nemzet, az ilyen nemzet? – kérdezik gúnyosan Németh László *Apáczai*-drámájában, s a válasz is elhangzik: „a csillagokban”. S valóban. Ha már máshol nem is: ott mindenképp. Mint ahogy az egyetemes, világirodalmi modernség végleteit is bejáró **Páskándi Géza** kozmikus megerősítését látja a vicinális vidékeknek, az otthonos kistájaknak, a

meghitt táj hazáknak, a bensőséges szülőföldeknek az égen. A „mindenségnek sokféle tájvidéke van (...) Nézz fel az égre (...) Mennyi vidék! Ott sűrű a csillag, itt ritka. A ritka csillagok kis tanyák, falvak... a sűrű – metropol. (...) Minden csillag tájnyelven beszél! És ez a sárgolyó? És miért hívják sárgolyónak? Mert vidék, falu – ehhez az egészhez képest! (...) Nézd csak a csillagtérképeket! Bika! A földi istállóból felvitték az égre. A földi istálló egy portán állt, a porta a faluban (...) Felvitték a falut, a vidéket, az égre. Kis Kutya, Nagy Kutya! Felvitték a házörzőket is! A vadászebeket! Nagy medve... Az erdőt, a sziklát! Nem tudsz úgy beszélni az égről, hogy közben ne a falut, ne a vidéket emlegetned, ne majort, ne tanyát, ne erdőt és mezőt” – hangzik egyik (Beckettet parafrázáló) abszurd drámájából. S máshol is állítja: „A 'provincia' a megmaradás egyik esélye, mint némely hálnak a holt-ág vagy öböl”; „Földünk is csupán provincia (és provinciális) az egyetemesnek mondott törvények uralma alatt. Nyelveink holmi diaszpórák a végtelenségnek keresztelt tér és idő hangjai közepette. Pánprovincializmusban élünk. Láthatjuk naponta”; „a Mindenséghez, Univerzumhoz, a végtelenhez képest maga a glóbusz is csupán parányi sár-provincia”. Az „egyetemesség és tájiság egymásban jelentkeznek”; „az egyetemes gyökerei is anyaföldben, hazaföldben nőnek, és nem a semmiben”; „nem lebegő gyökerek, hisz még azok is csak helyi vízben tudnak lebegni, ha élnek”. S így kerekedik ki a ragaszkodó, intim szülőhaza-szeretet szinte szakrális, teológiai-krisztológiai mélységűvé gazdagított himnuszát sugárzó gondolat: „áldassanak a szülőföldek, mert úgy szeretik a nyelvi hazát és úgy szeretik a nemzetek hazáját, a kerek világot, hogy egyszülött zseniális fiaikat adják neki és érette”.

Az emberi minőségnek nincs mérete; nincs központja és perifériája – csak mélysége és magassága. Bárhol születik: köt és emel. Köt és emel a bennünk – s a fölöttünk lévő értékekhez.